

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розглядається модель формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури у ВНЗ. Модель враховує вплив зовнішніх чинників, сучасні педагогічні концепції та специфічні принципи, потребу оновлення змісту і технологій навчання, передбачає контроль і зворотній зв'язок. У ній виділені цільовий, концептуально-теоретичний, організаційно-проектувальний, процесуально-діяльнісний і результативно-оцінний компоненти.

Ключові слова: педагогічна майстерність, модель, компоненти, учитель фізичної культури, професійна підготовка.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Вирішення освітніх завдань, зумовлених соціально-економічними перетвореннями та новими вимогами до кваліфікації педагогічних працівників, мають нині важливе теоретичне та практичне значення. Це вимагає, зокрема, перебудови вищої освіти галузі ФКіС. Стоїть завдання удосконалення навчального процесу, яке дозволило б підвищити якість професійних знань, умінь і навичок майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту, вчителів фізичної культури. Цього можна досягти, застосовуючи на навчальних заняттях засоби і методи інноваційних технологій навчання, передусім, при вивченні психолого-педагогічних дисциплін. Досліджувана проблема співвідноситься із загальним напрямом модернізації системи вищої освіти, в якому намітилися тенденції переходу від переважно інформативних форм і методів до активних технологій навчання, перенесення акценту з навчальної діяльності викладача на самостійну діяльність студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі моделювання об'єктів і явищ педагогічної дійсності присвячено низку досліджень. Науковці, як правило, прагнуть знайти й обґрунтувати закономірності перебігу різних процесів і явищ. Поширення методу моделювання в педагогічних дослідженнях значною мірою зумовлюється його гносеологічними функціями, що передбачає залучення штучно створених об'єктів – моделей для вивчення й обґрунтування педагогічних процесів і явищ. При цьому модель виступає проміжним елементом між предметом дослідження і педагогом-дослідником. Для нас є важливим визначити як закономірності формування педагогічної майстерності в цілому, так і кожної її складової.

У філософії модель визначається як "метод дослідження об'єктів на їх моделях – аналогах певного фрагмента природної чи соціальної реальності; побудова і вивчення моделей реально існуючих предметів, явищ і об'єктів, які конструюються" [4, с. 373]. В. Штофф розглядає модель як "таку мисленнєво уявлену або матеріально реалізовану систему, яка, відображаючи або відтворюючи об'єкт дослідження, здатна заміщати його таким чином, що її вивчення дає нам нову інформацію про об'єкт". Науковець виділяє такі основні якості моделі: відповідність; цілеспрямованість; нейтральність до суб'єктивних оцінок і переваг учасників моделювання; абстрагування від деяких деталей і параметрів системи-оригіналу [6, с. 19]. Отже, модель – це штучно створений об'єкт у вигляді схеми, фізичних конструкцій, знакових форм або формул, який, будучи подібним до досліджуваного об'єкта (або явища), відображає і відтворює у спрощеному вигляді його структуру, властивості, взаємозв'язки і відносини між його елементами [1, с. 22].

Створення моделі – це конкретизація загальнонаукового принципу зв'язку цілого й одиничного, в якому їх поєднання і взаємодія породжують нову якість – проектовану модель. Доцільність моделювання як методу дослідження полягає в тому, що за допомогою моделі можна виявити залежності між елементами і підсистемами досліджуваної системи. Моделювання як метод пізнання надає можливість синтезувати комплекс уявлень і відомостей про досліджуваний об'єкт. Таким чином, моделювання можна називати методом опосередкованого дослідження різних педагогічних об'єктів і процесів шляхом:

- 1) побудови певних моделей, що зберігають деякі основні особливості цих об'єктів і процесів;
- 2) вивчення функціонування отриманих моделей;
- 3) формулювання висновків, що стосуються предмета дослідження на основі метода редукції.

Однак зауважимо, що модель вимагає теоретичних і методичних пояснень, без яких вона є лише схемою, абстракцією.

Мета роботи полягає у представленні моделі формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури, яка втілює абстраговану структуру й реальний проектований процес і дає змогу проводити на цій адекватній формалізованій схемі спостереження за його розвитком, а також робити достовірні висновки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Пошук найбільш доцільного варіанта побудови моделі формування педагогічної майстерності здійснювався на засадах вивчення різних підходів, описаних у науково-педагогічній літературі, науково-обґрунтованого передбачення майбутнього стану системи, її основних компонентів на основі розуміння тенденцій її розвитку.

Цілісний розгляд системи формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури потребує виділення конкретних компонентів моделі з відповідним ступенем абстрагування. Для дослідження педагогічних явищ найчастіше використовують динамічні моделі, до складу яких входять як елементи структури явища, так і його функціонування, тобто динамічна частина процесів. Модель формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури у ВНЗ будувалася з урахуванням того, що з одного боку, вона сама є складною системою, з іншого – компонентом безперервної освіти вчителя фізичної культури протягом життя.

При створенні моделі ми враховували основні принципи моделювання, а саме: наочність, визначеність, об'єктивність, які значною мірою детермінують не тільки можливості та тип моделі, а й її функції в педагогічному дослідженні. При їх дотриманні "спостереження, як метод наукового дослідження, дозволяє об'єднати емпіричне і теоретичне в педагогічному дослідженні", тобто поєднувати в ході вивчення педагогічного об'єкта пряме спостереження, факти, експеримент (емпіричний рівень дослідження) з побудовою логічних конструкцій і наукових абстракцій (теоретичний рівень дослідження) [2, с. 8].

Компоненти проектувалися з урахуванням основних чинників, які впливають на їх динаміку (затребуваність педагогічних знань і вмінь у майбутній професійній діяльності, готовність випускників до проведення занять з фізичного виховання учнів, кваліфікація педагогів ВНЗ, умови освітнього середовища). Проектовані структурні та функціональні зміни компонентів системи формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури у ВНЗ мають бути спрямовані як на розвиток загальнопедагогічних компонентів, так і на формування спортивно-фізкультурних видів діяльності та професійно значущих якостей особистості. Модель враховує необхідність переходу до нових принципів, змісту і технологій навчання, що забезпечує його постійну модифікацію, гнучке структурування, дозволяє студентам обирати індивідуальні освітні траєкторії в освітньому середовищі ВНЗ. У моделі формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури враховано також вплив зовнішніх чинників (державний стандарт, соціальне замовлення). Модель передбачає контроль і систему зворотного зв'язку для коригування проміжних результатів.

Розроблена модель формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури включає такі компоненти: цільовий, концептуально-теоретичний, організаційно-проектувальний, змістовий, процесуально-діяльнісний і результативно-оцінювальний.

Цільовий компонент системи формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури у ВНЗ на основі вимог зовнішнього середовища включає: мету – підвищення якості підготовки вчителів фізичної культури шляхом формування педагогічної майстерності студентів у процесі навчання та триєдине завдання – освітнє (оволодіння теорією, методикою і технологіями навчання і виховання; опанування вмінь активної цілеспрямованої спільної діяльності педагога й студента; формування професійно-педагогічної компетентності), розвивальне (розвиток загальнопедагогічної культури, індивідуального стилю, педагогічного мислення, здатності до педагогічної творчості); виховне (формування особистісної зрілості, виховання морально-духовних якостей особистості тощо) [3, с. 217].

Усвідомлена мета в освітній діяльності визначає вибір способів дії та виступає як засіб управління. З іншого боку, цей компонент спрямований на виховання спонукальних мотивів, заснованих на розумінні майбутніми вчителями значущості рівня сформованості педагогічної майстерності у професійній діяльності. *Концептуально-теоретичний компонент* авторської моделі містить вихідні методологічні положення, які включають системний, діяльнісний, особистісно орієнтований, аксіологічний, антропологічний і культурологічний підходи.

Важливими домінантами, які впливали на проектування нашої моделі, є теоретичні засади поняття педагогічної майстерності та специфічні принципи: цілісності педагогічного процесу; індивідуалізації та диференціації; професійно-педагогічної спрямованості; єдності освітньої та науково-педагогічної діяльності; соціокультурної детермінації; безперервності та наступності; включеності в інноваційну діяльність; імплікації загальної та педагогічної культури; фасилітації; спільної творчої діяльності; професійно-педагогічного самовдосконалення тощо.

В основу *організаційно-проектувального компонента* покладені сучасні концепції підготовки вчителів фізичної культури та структура педагогічної майстерності, яка включає: особистісні та діяльнісні складові. Цей компонент пов'язаний також із педагогічними умовами реалізації нашої моделі, які відображають ресурси та першочергові чинники, що позитивно впливатимуть на взаємодію елементів системи формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури у ВНЗ, підтримуючи оптимальну організацію освітнього середовища ВНЗ галузі ФКіС.

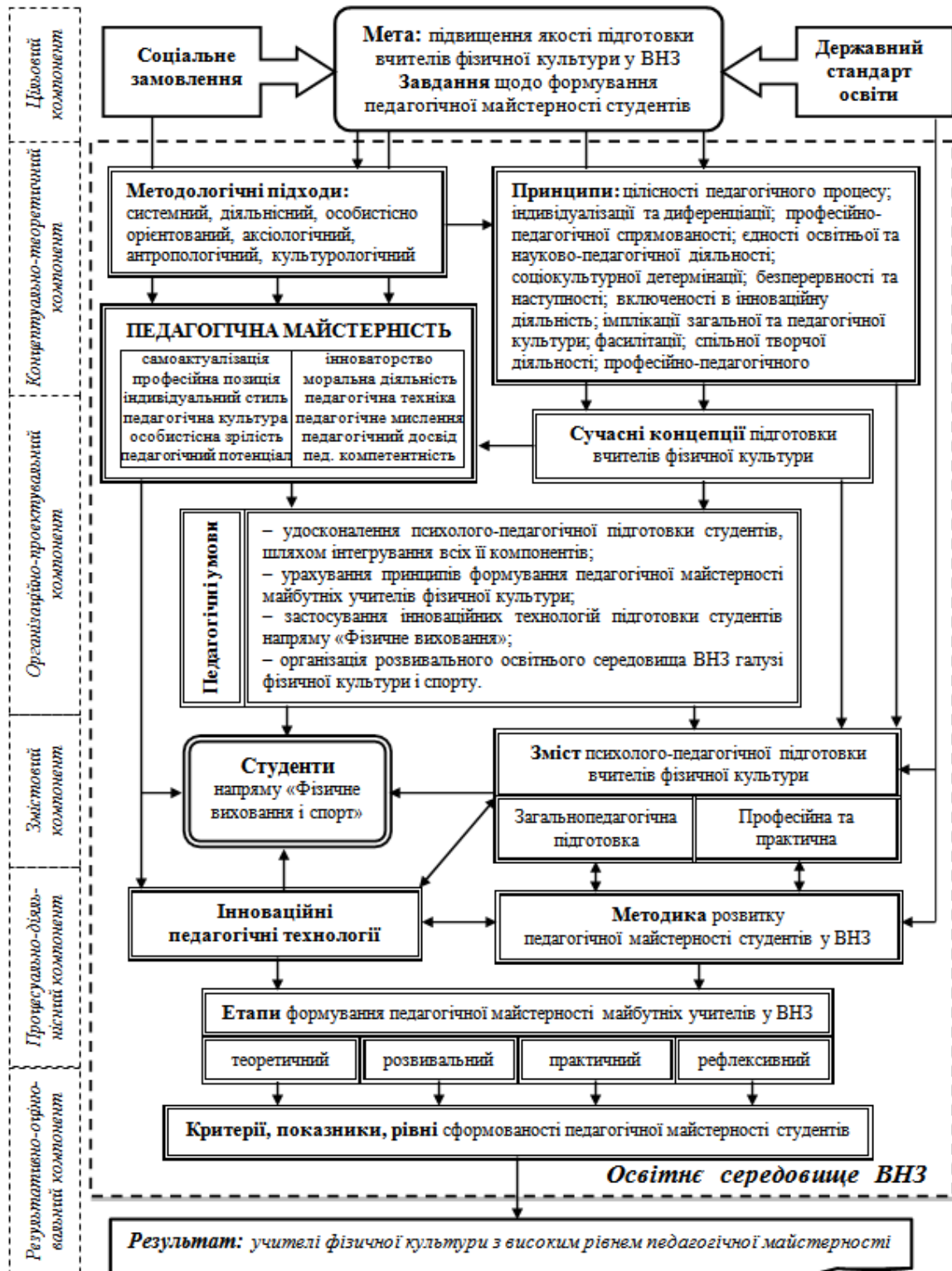

Рис. 1. Модель формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури у ВНЗ

Змістовий компонент моделі визначає стійкий, послідовний, цілеспрямований характер перебігу процесу формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури у ВНЗ і детермінується навчальним планом, навчальною програмою та навчально-методичним забезпеченням у цілому. Зміст навчання – це сума знань, умінь і навичок, яка відповідає сучасному стану наукового знання, педагогічно перероблена в загальні основи наук, суспільних відносин, професійної діяльності. Зміст навчання комплектується з урахуванням соціальних, конкретно-історичних, психологічних вимог і вимог особистісного розвитку студентів. Тому цей компонент є педагогічною системою формування

цілісного педагогічного знання майбутніх учителів. Він ґрунтується на системному підході, а також ураховує вимоги: загальнодидактичних принципів формування змісту (загальноосвітній характер, гуманістична й гуманітарно-етична спрямованість, зв'язок матеріалу з розвитком суспільства, основотвірний і розвивальний характер, інтегративність, врахування вікових, освітніх і професійних особливостей), специфічних принципів формування змісту з галузі (співвіднесення з рівнем сучасної науки, єдність і протилежність логіки науки та дисципліни, зв'язок професії з наукою, відповідність вимогам до професії тощо).

Процесуально-діяльнісний компонент ґрунтується на особистісно орієнтованому та діяльнісному підходах, психолого-педагогічних засадах особистісно орієнтованого та розвивального навчання, врахуванні вікових та індивідуально-психологічних особливостей студентів. Його реалізація здійснюється через комплекс форм, методів і засобів навчання, які впливають на мотиваційно-емоційну сферу студентів, стимулюючи їхню активну пізнавальну діяльність на основі інноваційних педагогічних технологій. Процесуально-діяльнісний компонент передбачає взаємодію студентів і викладачів, а також взаємодію студентів з інформаційними технологіями, літературою, співпрацю з іншими студентами. Найважливішими для навчальної діяльності є засоби навчання – наочність, реальні спортивні об'єкти, підручники, навчально-методичні посібники, довідники, електронні освітні ресурси тощо. Цей компонент пов'язаний і з вибором системи організаційних форм і методів навчально-виховної діяльності студентів (лекції, семінари, практикуми, творчі роботи, науково-дослідна робота, елективні заняття тощо). Він також включає управління якістю освітнього процесу на кожному з етапів навчання за допомогою спеціально відібраного для цього матеріально-технічного і методичного забезпечення. Ми приділяємо особливу увагу чіткому плануванню занять та інших видів роботи студентів, її організації, забезпеченню зворотних зв'язків у процесі навчання, використанню самостійної роботи як засобу активізації навчальної діяльності студентів та управління нею.

Результативно-оцінювальний компонент моделі формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури відображає вимоги до якості психолого-педагогічної та методичної підготовки студентів, визначені Державним стандартом та іншими нормативними документами. Цей компонент пов'язаний із створенням діагностичного апарату, що дозволяє визначити рівень педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури [3, с. 287].

Особливе значення в системі формування педагогічної майстерності має контроль і оцінювання результатів навчально-пізнавальної та творчої діяльності майбутніх учителів. Як частина єдиного процесу навчання, контроль є процесом, який значною мірою відображає загальні властивості проектованої навчальної системи. Водночас він сам по собі є окремою системою з характерними властивостями, отже цьому компоненту притаманні також і специфічні ознаки й аспекти.

Результати дослідження свідчать, що майбутні вчителі фізичної культури проходять чотири рівні професійно-педагогічного становлення: репродуктивний, адаптивний, моделювальний, творчо-дослідницький. Перший рівень забезпечується теоретичними і практичними заняттями студентів першого курсу, на яких формуються основи понять, рухові вміння і навички, що стануть основою для подальшого розвитку майбутніх фахівців. В нашому дослідженні студенти виконували завдання, спрямовані на вивчення матеріалів МОН України про фізичне виховання, положень про фізичне виховання учнів ЗНЗ I–III ступенів, про колектив фізичної культури в школі, професіограми вчителя, тренера, організатора оздоровчої роботи за здібностями; ознайомилися з основами фізичного виховання в школі, готували доповіді, реферати і повідомлення щодо професійної діяльності вчителя фізичної культури. Широко використовувалися творчі завдання.

Професійну підготовку вчителя фізичної культури у ВНЗ доцільно розглядати як процес становлення його особистості, розвитку загальної та професійно-педагогічної культури і формування основ педагогічної майстерності, що гарантує випускнику ефективність майбутньої професійної діяльності [5, с. 35]. Ми побудували й обґрунтували модель, яка відображає засади формування педагогічної майстерності, педагогічні цілі, завдання, пріоритети та умови організації та здійсненні цього процесу, а також їх розвиток в межах навчального закладу. З логіко-змістової точки зору розроблену модель можна оцінювати як інструмент, за допомогою якого викладачі ВНЗ галузі ФКіС можуть оптимізувати освітній процес з метою підвищення рівня професійної майстерності студентів – майбутніх учителів фізичної культури. Педагогічні умови формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури дозволяють доповнити зміст моделі даними праксеологічного характеру, тим самим забезпечуючи її цілісність і замкнутість, розкривають авторське бачення перспектив і можливостей подальшого розвитку досліджуваного феномена, визначають місце розглянутого явища в освітньому процесі, а також ступінь його включеності в чинну систему педагогічних взаємозв'язків і взаємодії.

Висновки й перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Підвищення якості підготовки вчителів фізичної культури потребує педагогічних інновацій, спрямованих на інтенсифікацію освітнього процесу, що ставить перед нами завдання визначення певних умов, за яких упровадження нової моделі навчання стає можливим. Педагогічними умовами формування педагогічної майстерності

майбутніх учителів фізичної культури у ВНЗ, що сприяють реалізації авторської моделі, вважаємо заходи, які забезпечують підвищення ефективності виховання, навчання та розвитку особистості майбутнього вчителя: удосконалення психолого-педагогічної підготовки студентів шляхом інтегрування всіх її компонентів; системне врахування принципів формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури; застосування комплексу інноваційних технологій у підготовці студентів напряму "Фізичне виховання"; організація розвивального освітнього середовища ВНЗ галузі ФКіС.

Удосконалення процесу професійної підготовки вчителя фізичної культури потребує оновлення змісту психолого-педагогічної підготовки, що поєднує три взаємозалежні компоненти: фундаментальні знання в галузі педагогіки, професійно орієнтовані знання й уміння, які відображають напрям фізичного виховання і спорту, та диференційовані знання і вміння залежно від спеціалізації, а також інтересів і вподобань студентів.

З метою всебічного вивчення і спостереження за розвитком досліджуваної системи становлення педагогічної майстерності пропонується динамічна модель формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури у ВНЗ. У моделі виділені компоненти: цільовий, концептуально-теоретичний, організаційно-проектувальний, змістовий, процесуально-діяльнісний і результативно-оцінювальний. Системотвірний елемент моделі – структура педагогічної майстерності вчителя. Теоретична модель є дидактичним орієнтиром для побудови й реалізації системи формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури, наочним відображенням освітнього процесу, що виражає її цілісність і багатофункціональність.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з впровадженням педагогічних умов формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури у ВНЗ, що сприятимуть реалізації авторської моделі та забезпечуватимуть підвищення ефективності виховання, навчання та розвитку особистості майбутнього вчителя.

Використані джерела

1. Дахин А. Н. Педагогическое моделирование: сущность, эффективность и неопределённость / А. Н. Дахин // Педагогика. – 2003. – №4. – С. 21–26.
2. Михеев В. И. Моделирование и методы теории измерений в педагогике : монография / В. И. Михеев – М. : Высш. школа, 1987. – 200 с.
3. Романова К. Е. Методическая система формирования и развития педагогического мастерства будущих учителей технологии : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.08 / Романова Каринэ Евгеньевна. – Шуя, 2010. – 513 с. – Библиогр. : с. 409–477.
4. Философия и методология науки : учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений / под ред. В. И. Купцова. – М. : Аспект Пресс, 1996. – 551 с.
5. Шабалина О. Л. Общепедагогическая подготовка учителя физической культуры в системе высшего профессионального образования : дис. ... доктора пед. наук : 13. 00. 08 / Шабалина Ольга Леонидовна. – М., 2003. – 320 с. – Библиогр. : с. 271–305.
6. Штофф В. А. Роль модели в познании / В. А. Штофф. – Л. : изд-во Ленингр. ун-та, 1963. – 128 с.

Matvijchuk T.

MODEL FORMATION PEDAGOGICAL MASTERY OF FUTURE TEACHERS OF PHYSICAL EDUCATION IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING

The thesis is devoted to the problems of improving the professional Bachelor of Physical Education and Sports, Teacher of Physical Education by forming their pedagogical mastery in the study of psychological and pedagogical disciplines in the university.

Based on the analysis of methodological and psycho-pedagogical aspects of professional training in the field of physical education and theoretical analysis studies pedagogical mastery reasonably content and structure of the scientific concept of "pedagogical mastery", reveals the specifics of pedagogical mastery of teachers of physical culture. Clarification of requirements for professional pedagogical training teachers of physical education has allowed proposing criteria, components, and methods of assessment during vocational training in the university.

The conceptual foundations, substantiated pedagogical conditions, developed and implemented structural and functional model of formation of pedagogical mastery of teachers of physical education; the method of development of students using innovative learning technologies in the study of psychological and pedagogical disciplines in sports and teaching university.

Ways of improving the forms, methods and means of general training of students in the study of psychological and pedagogical disciplines; principles of formation and development of pedagogical mastery of teachers of physical education; innovative technology for students in "Physical Education".

Key words: pedagogical mastery, model, components.

Стаття надійшла до редакції 08.09.2015 р.